

Αντιμέτωποι με τον Θάνατο:

Άστεγοι και Κοινωνική Πολιτική μιας Χώρας σε Κρίση

Νίκος Κουραχάνης,

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής,

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Σκοπός της εισήγησης είναι η κριτική απεικόνιση του πλαισίου προστασίας για τους άστεγους στην Ελλάδα της κρίσης, ως συμπτώματος των συντελούμενων κοινωνικών μεταβολών αλλά και των κυοφορούμενων κοινωνικών πολιτικών. Για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού έμφαση θα δοθεί σε τρεις επιμέρους διαστάσεις: πρώτον, στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην επιδείνωση των φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και, κατά προέκταση, στα ζητήματα έλλειψης στέγης. Δεύτερον, στον αντίκτυπο της κρίσης στη διαμόρφωση κοινωνικών πολιτικών στέγασης υπολειμματικής χροιάς και μη αναδιανεμητικής στόχευσης, αναλώνομενων σε παροχές οριακής επιβίωσης. Τρίτον –συναρτήσει των δύο παραπάνω – στη σταχυολόγηση ορισμένων προτάσεων στεγαστικής πολιτικής που να υπηρετούν τα θεμελιώδη αξιακά ιδεώδη της κοινωνικής πολιτικής: την επαρκή κάλυψη της ανάγκης για κατοικία, την εκπόνηση μιας ολοκληρωμένης Στρατηγικής αντιμετώπισης των φαινομένων έλλειψης στέγης και στεγαστικού αποκλεισμού, τον συνδυασμό της με ευρύτερες υπηρεσίες εισοδηματικής και κοινωνικής υποστήριξης.

Αναλυτικότερα, η κρίση, οι πολιτικές λιτότητας και οι κοινωνικές επιπτώσεις τους οδήγησαν σε απότομη επιδείνωση πολλούς από τους δομικούς παράγοντες απώλειας στέγης, όπως τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, τα ποσοστά ανεργίας και κυρίως μακροχρόνιας ανεργίας. Τέτοιου είδους διαστάσεις οδήγησαν σε φτωχοποίηση σημαντικά κομμάτια της κοινωνίας με αποτέλεσμα να απειλούνται ευθέως από ακραίους για την ανθρώπινη επιβίωση κινδύνους, όπως είναι η απώλεια στέγης. Παράλληλα, στο δυσμενές αυτό τοπίο και με την εμβάθυνση του με το πέρασμα των ετών παρατηρούνται τοπία κρίσης μέσα στην κρίση. Η

απότομη αύξηση των προσφυγικών εισροών την τελευταία διετία, η επιστροφή πολλών μεταναστών στη ‘γκρίζα’ ζώνη εξαιτίας της αδυναμίας εκπλήρωσης των οικονομικών προϋποθέσεων για την ανανέωση των αδειών διαμονής τους, αλλά, και το πρωτοεμφανιζόμενο για την οικογενειοκεντρική ελληνική κοινωνία φαινόμενο των άστεγων οικογενειών αποτελούν νέους θύλακες ακραίας φτώχειας που θέτουν σε άμεση απειλή το ίδιο το δικαίωμα στη ζωή.

Οι κοινωνικές πολιτικές για την αντιμετώπιση των φαινομένων έλλειψης στέγης στην Ελλάδα διαχρονικά χαρακτηρίζονταν από εγγενή υπανάπτυξη. Παρότι την προηγούμενη τριακονταετία ευάλωτες κοινωνικά ομάδες (νεοεισερχόμενοι μετανάστες, άποροι, άτομα με ψυχικά νοσήματα, πρόσφυγες, Ρομά) αντιμετώπιζαν σοβαρά στεγαστικά προβλήματα το πλέγμα των κοινωνικών πολιτικών στέγασης παρέμενε ισχνό, κατακερματισμένο και διαποτισμένο από φιλοσοφία και πρακτικές φιλανθρωπίας. Εξολοκλήρου σχεδόν, πρωταγωνιστές ήταν οι μη κυβερνητικές και οι φιλανθρωπικές οργανώσεις που περιορίζονταν στην παροχή των ελάχιστων εκείνων συνθηκών για την διαβίωση μιας ζωής στο όριο. Η όξυνση των φαινομένων αυτών την περίοδο της κρίσης και η επέκτασή τους και σε ομάδες του πληθυσμού που μέχρι πρότινος ανήκαν στα στρώματα της εργατικής και της μικρομεσαίας τάξης δεν οδηγεί σε αναδιάταξη των κοινωνικών πολιτικών στέγασης, αναλόγως των καιρών και του μεγέθους της κοινωνικής ανάγκης. Αντίθετα, παρατηρείται η παγίωση και η νομιμοποίηση μιας υπολειμματικής κοινωνικής πολιτικής με επίκεντρο τις πολιτικές έκτακτης ανάγκης και κυρίαρχους στην υλοποίηση μη κρατικούς φορείς με πρωταγωνιστές τις ΜΚΟ.

Παρεμβάσεις όπως τα Κέντρα Ημέρας Αστεγών, τα Υπνωτήρια, οι χορηγίες των Κοινοφελών Ιδρυμάτων και οι Πρακτικές Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης, το Λεωφορείο Καθαριότητας Αστεγών, το ΤΕΒΑ, το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης, οι νόμοι για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, υποδηλώνουν ότι προτεραιότητα δεν είναι η αντιμετώπιση του κοινωνικού αυτού προβλήματος, αλλά, η παυσίπονη διαχείριση του. Δεν είναι επείγουσας σημασίας η – με οιοδήποτε κόστος και θυσία διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής – αλλά η προσωρινή αποτροπή του θανάτου. Κατά τον τρόπο αυτό οι κοινωνικές πολιτικές για τους άστεγους μετατρέπονται σε πολιτικές οριακής διαχείρισης της ακραίας εξαθλίωσης. Μοναδική σημαία ελπίδας; Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του Προγράμματος Στέγαση και Επανένταξη που σηματοδότησε την πρώτη συγκροτημένη απάντηση του ελληνικού κράτους στην έξαρση της αστεγίας.

Για την αλλαγή αυτού του δυσμενούς τοπίου καίριας σημασίας είναι τουλάχιστον δύο ζητήματα: πρώτον η συλλογή πρωτογενών στοιχείων που να αποτυπώνουν τις κυριότερες τάσεις και τα βασικά χαρακτηριστικά του άστεγου πληθυσμού στην κρίση, τα οποία μέχρι σήμερα απουσιάζουν. Δεύτερον, η πολιτική υιοθέτηση μιας Στρατηγικής αντιμετώπισης του προβλήματος έλλειψης στέγης με έμφαση στις προληπτικές πολιτικές απώλειας στέγης για τα πολλαπλασιαζόμενα υπό έξωση νοικοκυριά και στην προσέγγιση της προτεραιότητας στη στέγαση (housing first approach) για όσους έχουν ήδη απολέσει τις κατοικίες τους. Στρατηγική που θα δίνει την δυνατότητα διασύνδεσης των στεγαστικών πολιτικών με ένα ευρύτερο πλέγμα κοινωνικών παροχών σε είδος (πχ πολιτικές κατάρτισης, υπηρεσίες συμβουλευτικής και καθοδήγησης, υπηρεσίες ανεξάρτησης) και σε χρήμα (πχ ΚΕΑ, επιδότηση ενοικίου, επιδοτούμενη απασχόληση) για την επίτευξη της επανένταξης των αστέγων στον κοινωνικό ιστό.